

zsidó szervezetek képviselői megbeszélést folytattak Monsignore Filippo Bernardiniyal, a berni nunciussal, akit szóban és írásban tájékoztattak a közép-kelet-európai zsidók sorsáról. 1942 szeptemberében a Jewish Agency Harold H. Tittmann Jr., Roosevelt elnök személyes vatikáni képviselőjének, Myron C. Taylornak a munkatársa révén emlékiratot küldött Monsignore Luigi Maglione pápai államtitkárnak, amelyben röviden ismertette a Nyugat-Európából való tömeges deportálásokat és a lengyelországi zsidók elpusztítását.³²

A náci zsidóellenes terveit tekintve Angelo Giuseppe Roncalli érsek volt az egyik fő forrás: az isztambuli apostoli küldött (a későbbi XXIII. János pápa). A Monsignore Montininak címzett jelentésében 1943. július 8-án leszögezte, hogy zsidók millióit küldték Lengyelországba, ahol megsemmisítették őket. A megsemmisítésről nem ír részletesebben, valószínűleg azért, mert ekkorra a koncentrációs tábori rendszer már eléggé jól ismert volt. Roncalli érsek az ankarai német követtel, Franz von Papennel is közölte, hogy tudomása van a megsemmisítési programról. A követ válaszul a szovjetek által a lengyelek között – Szmolenszk közelében, a katini erdőben – véghezvitt tömeggyilkosságra hivatkozott.³³

Roncalli érsek egyik hírforrása a Jewish Agency Végrehajtó Bizottsága volt, amellyel 1943-tól kezdve szoros kapcsolatban állott. A képviselő isztambuli irodájának vezetője, Chaim Barlas folyamatosan tájékoztatta az apostoli küldöttet az európai zsidóellenes intézkedésekről. És néhány nappal Magyarország német megszállása után Barlas küldött is az érseknek egy rövid levelet, melyben megköszönte Roncallinak, hogy kész kapcsolatba lépni a Szentszékkal és a budapesti apostoli küldöttel a magyar zsidóság érdekében.³⁴

A pápa, holott volt tudomása a náci zsidóellenes tevékenységéről, következetesen elutasította, hogy nyilvánosan megbélyegezze azt. A szabad világ zsidó vezetői, a Zsidó Világkongresszus munkatársait is ideértve, többször megkísérelték rábírní, hogy nyíltan lépjen fel a tömeggyilkosságok ellen és kiközösítéssel fenyegetse meg Hitlert és a megsemmisítésekben közreműködőket.³⁵ Nyugati vezetők is fordultak hozzá hasonló kérésekkel. 1942 júliusában Tittmann emlékeztette a Vatikánt, hogy hallgatása „veszélyezteti erkölcsi tekintélyét és aláássa az egyház, sőt a Szent-átya iránti bizalmat”³⁶.

A pápa elzárkózott attól, hogy „bármiféle, a zsidók deportálása elleni demonstratív kijelentésbe keveredjék”, és hallgatott még akkor is, amikor 1943. október 16–17-én a római zsidókat terelték össze. S jóllehet a római zsidók elleni intézkedések világosan megmutatták a Vatikánnak, mi is történt másutt a náci uralom alatt álló Európában, a pápa továbbra sem volt hajlandó megtrónni hallgatását, mert nem akart „semmi olyasmit